

SEMINARI
D'HISTÒRIA
DE BARCELONA
Barcelona
Quaderns
d'Història

Història de la premsa diària de Barcelona

Francesc Salgado
Coordinador

BQH25

Arxiu Històric de la Ciutat
de Barcelona, 2018

Edita:
Ajuntament de Barcelona
Institut de Cultura

Arxiu Històric
de la Ciutat de Barcelona

Director:
Xavier Tarraubella i Mirabet

Coordinador científic:
Francesc Salgado

Coordinació editorial:
Esteve Barandica
Inma Nuño
Mª José Gonzalvo

Consell d'Edicions i
Publicacions de l'Ajuntament
de Barcelona

Gerardo Pisarello Prados
Josep M. Montaner Martorell
Laura Pérez Castallo
Jordi Campillo Gámez
Marc Andreu Acebal
Águeda Bañón Pérez
Pilar Roca Viola
Maria Truñó i Salvadó
Bertran Cazorla Rodríguez
Anna Giralt Brunet

Il·lustració de coberta:
Composició de capçaleres
de diaris, elaborada per
PFP, disseny gràfic

Disseny gràfic:
PFP, disseny gràfic

Maquetació:
Edu Pérez

Revisió lingüística:
Anexiam

Fotomecànica i impressió:
Tramatècnic

ISBN: 978-84-9156-170-5
ISSN: 1135-3058
Dipòsit legal: B-21 488-1995

© del text,
els respectius autors

© de l'edició
Arxiu Històric de la Ciutat
de Barcelona
Casa de l'Ardiaca
Santa Llúcia, 1
08002 Barcelona

© de les imatges:
Arxiu Històric de la Ciutat
de Barcelona
Fundació Nous Horitzonts
La Vanguardia

Octubre del 2018
barcelona.cat/barcelonallibres
barcelona.cat/arxiuhistoric

Sumari

- 009 **PRESENTACIÓ**
Francesc Salgado de Dios
- 019 **I. PONÈNCIES**
Aportacions als estudis d'història de la premsa diària catalana
Josep M. Figueres
- 043 **Del privilegi reial a internet: El cicle històric de *Diario de Barcelona***
Jaume Guillaumet
- 059 **Premsa i poder a la Catalunya contemporània: els Godó i la fundació de *La Vanguardia***
Pol Dalmau
- 073 **II. COMUNICACIONS**
Redes y empresas informativas en España: Conexiones de impresores y editores de prensa en el siglo xvii
Javier Díaz Noci, Carmen Espejo, Francisco Baena
- 087 ***La Gazeta de Barcelona* (1695-1806) i la gènesi de la premsa periòdica a Catalunya**
Xevi Camprubí
- 099 **Noticias, sermones, edictos, rogativas, avisos... Un viaje real a través de las páginas del *Diario de Barcelona***
Laura García Sánchez
- 111 **La llibertat de cultes i la tolerància religiosa a la premsa liberal de Barcelona durant el Trienni Progressista (1840-1843)**
Jordi Roca Vernet
- 123 **La censura impuesta a los diarios catalanistas en los albores del siglo xx: *La Veu de Catalunya***
María López de Ramón

-
- 139 **La Tribuna, primera experiència de diari gràfic català**
Teresa Ferré Panisellos
- 153 **Aproximación a la historia de *El Diluvio***
Gil Toll
- 171 **Italia y la Gran Guerra en *El Diluvio***
Jorge Canals Piñas
- 183 **Francesc Maspons i Anglasesell en la premsa diària barcelonina (1906-1936)**
José Manuel García Izquierdo
- 193 **Joan Costajussà i Deu, redactor en cap de *La Veu de Catalunya* i president de l'Associació de Periodistes de Barcelona**
Josep Lluís Martín i Berbois
- 205 **Octubre del 1917: una herència en disputa. *Treball i La Batalla* vint anys després de la Revolució Russa**
Lola Harana Torrejón, José Manuel Rúa Fernández
- 217 **Darrere del front: la vida quotidiana a les pàgines del diari *La Vanguardia* durant la batalla de l'Ebre**
José Miguel Hernández López
- 231 **Josep Maria Tallada en las páginas de *La Vanguardia Española* (1939-1946)**
Paola Lo Cascio
- 243 **Despidiéndose de un viejo amigo. La prensa de Barcelona ante la experiencia de la República Social Italiana (1943-1945)**
Alberto Pellegrini
- 255 **Sputnik, Apollo i guerra freda a la premsa diària de Barcelona**
Xavier Duran Escriba
- 269 **El ocaso de la Prensa del Movimiento en Barcelona**
Clara Sanz Hernando
- 283 **Naixement i consolidació del periodisme a internet: el cas dels mitjans públics *Diari de Barcelona* i *La Malla***
Javier Díaz Noci
- 295 **El fons fotogràfic del *Diario de Barcelona***
Montserrat Ruiz, Jordi Serchs
- 299 **Conservació, tractament i accessibilitat a la premsa històrica de Barcelona**
Ramon Alberch i Fugueras

La Gazeta de Barcelona (1695-1806) i la gènesi de la premsa periòdica a Catalunya

Xevi Camprubí*

L'origen de la premsa a Catalunya es remunta molt abans del naixement del *Diario de Barcelona*. L'any 1792, en el moment de fundar-se el primer diari, la capital catalana ja comptava amb una gran experiència en la publicació de notícies de forma periòdica, gràcies, sobretot, al bagatge acumulat per les impremtes de la ciutat durant més de cent anys. A l'aparició del fenomen hi va contribuir, també, l'existència d'un públic lector molt avesat en el consum d'una gran varietat de productes impresos, entre els quals figurava la premsa.

El propòsit d'aquesta comunicació és explicar les condicions que, al llarg del darrer quart del segle XVII, van fer possible la consolidació de la premsa a Catalunya. El treball té també com a objectiu assenyalar-ne les característiques de la que es publicava a l'època moderna i, a la vegada, mostrar com les pràctiques de producció periodística emprades en aquell moment ja prefiguraven una forma de tractar la informació que, amb els anys, donaria pas a l'anomenada premsa de masses.

El naixement de la premsa

La premsa va néixer amb la impremta. A mitjan segle XV, poc després de l'aparició d'aquest invent, van començar a publicar-se les primeres relacions o notícies impreses, que tractaven sobre conflictes bèl·lics. El mateix Johannes Gutenberg, inventor de la impremta de tipus mòbils, va dedicar una part de la seva activitat a la producció d'impresos de caràcter periodístic, com per exemple els anomenats *Turkenkalender*, uns pamflets, apareguts per primera vegada el 1454, que instaven les potències europees a reconquerir Constantinoble, que havia caigut en poder dels turcs un any abans.¹

Cap a final d'aquell segle els impressors catalans també van trobar en la publicació de notícies una oportunitat de fer negoci. El fenomen de la premsa es constata per primera vegada a Catalunya en la carta que Cristòfor Colom va enviar a Lluís de Santàngel, escrivà racional del rei Ferran II, en la qual explicava els detalls del viatge a Amèrica. La crònica de la descoberta va ser impresa el

* Investigador independent

1. Johannes WEBER, «Strassburg, 1605: the origins of the newspaper in Europe», *German History*, 24, 3 (2006), pàg. 387.

mes d'abril del 1493 pel capellà Pere Posa, propietari d'un dels tallers tipogràfics de Barcelona. Durant els mesos següents la carta de Colom va ser reproduïda en altres ciutats, com Roma, París o Anvers.²

Al llarg del segle XVI es va estendre per Europa, principalment entre ambaixadors i mercaders, la pràctica d'enviar reculls manuscrits de notícies. Aquest costum va ser aprofitat pels impressors amb finalitat comercial, de manera que ben aviat aquelles notícies van començar a circular de forma impresa. L'ús de la tipografia, a més, va permetre difondre la informació amb més celeritat. Val a dir que, per a un impressor avesat, la publicació de notícies era una tasca ràpida, ja que, tractant-se habitualment d'un sol full doblat, la tecnologia permetia un ritme de producció d'uns 250 exemplars per hora. Cal precisar que l'ús de la impremta ideada per Gutenberg va perdurar fins a principi del segle XIX, quan la premsa de fusta va ser substituïda de forma gradual per la de metall, que oferia millors prestacions. Per tant, el *Diario de Barcelona* que va veure la llum el 1792 s'imprimia amb la mateixa tècnica que s'havia utilitzat durant gairebé 350 anys.³

La circulació de la informació es va veure afavorida, entre mitjan segle XVI i principi del XVII, per la progressiva implantació a tot Europa del sistema de correu ordinari; és a dir, basat en rutes i en intervals regulars. La combinació de la impremta i el correu va permetre l'aparició de la que ha estat considerada la primera publicació periòdica d'Europa, titulada *Relation aller fürnemmen und gedenckwürdigen historien*, nascuda a Estrasburg el 1605. Al llarg dels anys següents en països com Holanda o Anglaterra es va viure una gran proliferació de publicacions setmanals. Les *gasetes* —nom genèric amb què es coneixia la premsa a l'època— es van convertir en un veritable fenomen paneuropeu. Un dels exponents més destacats va ser la *Gazette*, l'òrgan oficial de la Monarquia francesa, que Théophraste Renaudot va començar a publicar setmanalment a París l'any 1631.⁴

La consolidació de la periodicitat

Catalunya no va restar al marge d'aquell fenomen. L'any 1610 es va organitzar el servei de correu ordinari —anomenat *estafeta*— entre Madrid i Barcelona, de

2. Sobre l'origen i el desenvolupament de la premsa a Catalunya vegeu, fonamentalment: Joan TORRENT I RAFAEL TÀSIS, *Història de la premsa catalana*, Barcelona, Bruguera, 1966; Jaume GUILLAMET, *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641-1883)*, Barcelona, Arxiu Municipal de Barcelona, 2003; Henry ETTINGHAUSEN, *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona, Curial, 1993; Ricard EXPÓSITO i AMAGAT, *Informació i persuasió: en els orígens de la premsa catalana (c.1500-1720)* [tesi doctoral], Universitat de Girona, 2014; Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, Barcelona, Fundació Noguera, 2018, i Xevi CAMPRUBÍ, *La premsa a Catalunya durant la Guerra de Successió*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2016.
3. Sobre el pas de les notícies manuscrites a les impreses vegeu: Mario INFELISE, *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione*, Roma, Laterza, 2002, i Mario INFELISE, «Los orígenes de las gacetas», *Manuscrits*, 23 (2004), pàg. 31-44. Una explicació del ritme de producció de notícies que permetia l'ús de la impremta a: CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró...*, pàg. 193.
4. WEBER, «Strassburg, 1605...», pàg. 391; Thomas SCHRÖDER, «The origins of the German press», dins: Brendan DOOLEY i Sabrina BARON, *The politics of information in Early Modern Europe*, Londres, Routledge, 2001, pàg. 123. Sobre les gasetes d'Holanda vegeu, principalment: Hans BOTS, «Les Provinces-Unies, centre de l'informació europeenne au XVIIe siècle», dins: D. A., *L'informazione in Francia nel seicento. Quaderni del seicento francese*, 5, Bari/París, Adriàtica/Nizet, 1983. Sobre la *Gazette* francesa: Gilles FEYEL, *L'annonce et la nouvelle. La presse d'information en France sous l'ancien régime (1630-1788)*, Oxford, Voltaire foundation, 2000.

manera que les dues capitals van quedar unides per un interval temporal de set dies. De la mateixa forma, es va crear una estafeta que enllaçava València amb Barcelona en tres dies i que continuava cap a Perpinyà, connectant la capital catalana amb París en uns quinze més. Gràcies a aquest servei, dues grans rutes de correu regular travessaven Catalunya de nord a sud i d'est a oest.⁵

L'existència del correu ordinari va permetre un primer intent d'editar una publicació periòdica a Catalunya. L'any 1641 l'impressor barceloní Jaume Romeu es va proposar reproduir la *Gazette* francesa, traduïda al català. «La curiositat dels impressors de França —deia Romeu en el primer número— me ha donat ocasió de que'ls imite, perquè lo que és bo sempre és imitable.» D'aquesta manera, afegia l'impressor, qui ho volgués podria conèixer les notícies que arribaven «cada semmana de París». Aquell projecte, això no obstant, no va acabar de reeixir i l'aportació de Romeu, almenys segons el fons conservat, es limita a uns pocs exemplars.⁶

Va caldre esperar fins a l'any 1683, quan, coincidint amb el setge que els turcs van fer sobre la ciutat de Viena, l'interès pels fets d'actualitat arreu d'Europa va assolir un nivell mai vist fins aleshores. Les impremtes de Barcelona van aprofitar aquella conjuntura, afavorida per uns anys de fort creixement econòmic, i van apostar decididament per la publicació de gasetes. Martí Gelabert, un dels impressors barcelonins, assegurava que en temps de la guerra contra els turcs les impremtes anaven «en competència per veure qui més aviat podia treure les gasetes». Com es pot comprovar, els impressors de l'època ja donaven molta importància a explotar el factor de la novetat per tal d'obtenir una major rendibilitat a la publicació de notícies.⁷

És important assenyalar que a Catalunya la premsa va ser un producte eminentment comercial, que els impressors elaboraven pel seu compte i risc. El model català, en aquest sentit, diferia del francès, en què la *Gazette* s'editava sota el paraigua de l'Estat. Tampoc va existir, els primers anys, un monopoli comunicatiu en favor d'un sol impressor o editor, com succeïa en el cas de la premsa de Madrid. Els impressors catalans van gaudir d'una certa autonomia a l'hora de publicar notícies, prèvia obtenció d'una llicència reial. Aquesta situació responia, sens dubte, a les especificitats legals que existien a Catalunya i, en concret, al respecte pel lliure comerç que garantien les constitucions.⁸

La premsa es va consolidar de forma definitiva a Catalunya a partir de la dècada de 1680. Durant la Gran Guerra Turca els impressors de Barcelona es van abocar a la producció setmanal de gasetes, amb noms de capçalera com, per

5. Cayetano ALCÁZAR, «Los orígenes del correo moderno en España», *Revista de la Biblioteca, Archivo y Museo*, XVIII, Ayuntamiento de Madrid, 1928, pàg. 177; Maria MONTAÑEZ MATILLA, *El correo en la España de los Áustrias*, Madrid, CSIC, 1953, pàg. 134. Sobre l'origen del sistema de correu a Catalunya vegeu: Javier CAMPINS DE CODINA, *El correo en Cataluña*, Barcelona, José Porter, 1951, i CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró...*, pàg. 418-435. Un exemple que mostra el moviment de la informació a l'interior del país a: Xevi CAMPRUBÍ, «La circulació de la informació entre Vic i Barcelona durant la Guerra de Successió», *Ausa*, 174, 2014, pàg. 863-889.
6. GUILLAMET, *Els orígens de la premsa...*, pàg. 25 i 34; CAMPRUBÍ, *La premsa a Catalunya...*, pàg. 33-36.
7. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reial Audiència, Plets civils, 16661, s. f., 19 d'abril de 1707. Sobre l'interès que va generar la Gran Guerra Turca arreu d'Europa, vegeu: Mario INFELISE, «The war, the news and the curious», dins: DOOLEY i BARON, *The politics of information...*, pàg. 216.
8. Sobre el funcionament de legislació en matèria d'impremta a Catalunya, vegeu: Xevi CAMPRUBÍ, «La llei d'impremta a la Catalunya moderna (1568-1723)», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres*, 53 (2011-2012), pàg. 91-122. Un cas que mostra l'existència a Barcelona d'un gran nombre d'impressors dedicats a la producció de notícies a: Xevi CAMPRUBÍ, «La construcció del relat periodístic a l'època Moderna: el tractament de la informació sobre la campanya militar del veguer de Vic de 1695», *Ausa*, 178 (2016), pàg. 721-747.

exemple, *Noticias Generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes*, o bé d'altres de semblants, que indicaven que arribaven a la ciutat «por el correo de Francia» o «por el correo de Italia». Aquestes denominacions mostraven la procedència de la informació i el canal de transmissió, però, sobretot, el caràcter internacional de la premsa catalana.⁹

Un fet important es va produir l'any 1695, quan l'impressor Rafael Figueró va crear la *Gazeta de Barcelona*. La novetat d'aquella publicació radicava en el fet que, per primera vegada, el seu contingut no era una reproducció de notícies procedents de Madrid, Brussel·les, París o Roma, com havia succeït fins aleshores, sinó que es tractava d'un producte elaborat al cent per cent amb informació pròpia. Després d'una llarga interrupció, Figueró va tornar a publicar la *Gazeta de Barcelona* durant els anys de la guerra de Successió, del 1705 al 1714, etapa en què va gaudir d'un privilegi reial que li va concedir l'arxiduc Carles d'Àustria, cosa que va comportar la instauració d'un règim de monopoli comunicatiu a Catalunya. A més, l'establiment de la cort del rei Carles III a Barcelona va tenir-hi conseqüències importants, ja que va convertir la capital catalana en un centre de comunicació de l'àmbit europeu.¹⁰

Durant el setge de Barcelona de 1713-1714 la gasetta impresa per Rafael Figueró es va convertir en l'òrgan propagandístic de la defensa catalana contra l'ofensiva de les tropes de Felip V. El juliol del 1713 la Junta de Política, una de les que integraven la Junta de 36, un organisme reduït i representatiu del Parlament o Junta de Braços, va encarregar a Figueró «imprimir la gasetta ideada, manada y formada per dita Junta». Es tracta de l'única vegada en la història que a Catalunya ha existit un model de premsa d'Estat. La voluntat de bastir una premsa oficial es constata, també, en les atribucions que tenia la Junta de Política, entre les quals figurava «conèixer y examinar tots los papers que deuen o no manifestarse al públich, escriurer a las ciutats, vilas y llochs de Catalunya sobre los motius que convingan, fer los manifestos que se necessitan y concedir la llicència a tot paper que se dega imprimir».¹¹

La *Gazeta de Barcelona*, rebatejada com *Diario del Sitio y Defensa*, va ser utilitzada durant el setge per explicar al món, entre altres coses, els estralls que causaven les bombes llançades per l'exèrcit borbònic. Amb aquest objectiu, els ambaixadors que el Govern català tenia a Viena, Londres i la Haia rebien regularment les gasettes publicades a Barcelona. A finals del 1713, Francesc Anton Vidal, agent del Consell de Cent a Mallorca, escrivia als consellers, tot assegurant que «amb ànsia se estan aguardant las gazetas, per tenir las notícias y passar-las en Itàlia

9. Sobre la consolidació de la periodicitat a Catalunya, vegeu: CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró...*, pàg. 468-479, i CAMPRUBÍ, *La premsa a Catalunya...*, pàg. 39-44.

10. CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró...*, pàg. 478-479 i 488-493. Sobre el privilegi concedit a Figueró vegeu també: CAMPRUBÍ, *La premsa a Catalunya...*, pàg. 99-104, i XEVI CAMPRUBÍ, «Llibres i lliure comerç a la Barcelona moderna: els conflictes entre l'impressor Rafael Figueró i la confraria dels llibreters (1671-1711)», *Recerques*, 65 (2012), pàg. 75-107. Sobre la circulació de notícies entre Brussel·les i Sant Sebastià, des d'on es transmetien a Barcelona per via de Madrid i Saragossa, és interessant veure: JAVIER DÍAZ NOCI, «Gacetas españolas de los Países Bajos en el siglo XVII: La Gazeta de Amsterdam y Noticias Principales y Verdaderas», *Ámbitos*, 7-8 (2001-2002), pàg. 215-237, i JAVIER DÍAZ NOCI i MERCEDES HOYO HURTADO, *El nacimiento del periodismo vasco. Gacetas donostiarras de los siglos XVII y XVIII*, Donostia, Eusko Ikaskunta, 2003.

11. ACA, Generalitat, Esborrany de Deliberacions, 1710-1713, Sèrie General (N), 386, f. 533, 30 de juliol de 1713; ACA, Generalitat, Deliberacions de la Junta de Guerra, 1713, Sèrie G, 123, s. f., 16 d'agost de 1713.

y Alemania. Y me las demanan personas de qualitat per eix fi y regonech pot ésser de algun útil lo entregar-ne».¹²

Les característiques de la premsa

La premsa de l'època moderna tenia unes especificitats genèriques molt similars a les dels actuals diaris. Una mostra es troba en la importància que els impressors donaven a l'actualitat i a la immediatesa. En una notícia publicada l'any 1691 sobre la victòria que l'exèrcit imperial va obtenir a la batalla de Slankamen, en el marc de la Gran Guerra Turca, l'impressor Rafael Figueró justificava la necessitat de donar les notícies de la forma més immediata possible, encara que la confirmació i els detalls haguessin d'esperar: «Porqué las buenas nuevas no se han de dilatar, mas se han de participar a todos con la mayor presteza que se pueda, se da hoy al público el aviso de la victoria de las armas del Señor Emperador en Hungría, aguardando noticias mas individuales para contar todas las singularidades de ella».¹³

En una altra notícia publicada aquell any, Figueró advertia els lectors que el mal temps havia provocat retards en el servei de correu i, en conseqüència, una interrupció en la circulació regular de la informació: «La causa de no continuar esta semana con las novedades de Europa es aver faltado los correos, a quienes ha malogrado el paso la mucha nieve.» Tot i així, l'impressor avançava que, per tal de «no cortar el hilo de las noticias», en publicava una altra que tenia en reserva, «digna de qualquiera bien intencionada curiosidad».¹⁴

La utilització de pràctiques periodístiques més pròpies de la premsa contemporània es constata a través d'un treball presentat l'any 1690 per l'alemany Tobias Peucer, titulat *De relationibus novellis*, que ha estat considerat la primera tesi doctoral sobre l'estudi del periodisme. L'aportació més destacada de Peucer, com ha apuntat Josep Maria Casasús, va ser la d'assenyalar, avançant-se en dos segles a l'escola anglosaxona, els principals elements que havia d'incloure tota notícia, és a dir, les anomenades *6 W*, o per ser més precisos, *5 W i una H*. En tota narració, deia Peucer, «caldrà atènyer-se a aquelles sis circumstàncies ja conegudes que se solen tenir sempre en compte en una acció, com són la persona, l'objecte, la causa, la manera, el lloc i el temps».¹⁵

12. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Consell de Cent, Lletres comunes, 1713, 1B-X-126, n.163, 6 de desembre de 1713. Sobre la publicació del *Diario del sitio i defensa de Barcelona*, vegeu: Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona, 1713-1714. Diario del sitio i defensa de Barcelona*, València, Tres i Quatre, 2008; CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró...*, pàg. 492, 508 i 588, i Xevi CAMPRUBÍ, «Les gasetes de Rafael Figueró: una eina al servei de la informació i la resistència durant la Guerra de Successió», dins: Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRO (dirs.); Conxita MONFULEDA i Núria SALLÉS (eds.), *Els Tractats d'Utrecht: clarors i foscos de la pau, la resistència dels catalans*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 2015, pàg. 427-435.
13. *Relación de la insigne victoria que el Señor Príncipe de Baden ha conseguido del ejército otomano en Hungría, quedando dueño del Campo, de toda la artillería y bagage de los enemigos y dejándole totalmente destruido y desecho*, Biblioteca de Catalunya (BC), F. Bon. 4335.
14. *Copia de una carta que el sultán Solimán, Emperador de los turcos, escriv[i]ó al Rey Jacobo de Inglaterra*, AHCB, B 1691 8è op. 2.
15. Josep Maria CASASÚS, «Estudi introductor i a la primera tesi doctoral sobre periodisme», *Periodística*, 3 (1990), pàg. 19; Tobias PEUCER, «Sobre els relats periodístics», *Periodística*, 3 (1990), pàg. 43. Amb relació a la importància de l'obra de Peucer vegeu també: Roy A. ATWOOD i Arnold S. DE BEER, «The Roots of Academic News Research: Tobias Peucer's «De relationibus novellis» (1690)», *Journalism Studies*, 2:4 (2001), pàg. 485-496. Les *5W and one H* responen al *who, what, where, when, why i how*; és a dir, *qui, què, quan, on, per què i com*.

Fins i tot, l'autor alemany ja va assenyalar les funcions bàsiques que posteriorment la teoria de la comunicació ha atribuït als mitjans de masses, o sigui: formar, informar i entretenir. «El fi dels nous periòdics —deia Peucer— és mes aviat el coneixement de coses noves acompanyada d'una certa utilitat i amenitat.» Interessants i contemporànies són també les seves reflexions a l'entorn del llenguatge. «L'estil dels periòdics no ha d'ésser ni oratori ni poètic, perquè aquell allunya el lector, cobejós de novetat, i aquest li causa confusió i no exposa les coses amb prou claredat. En canvi, el narrador, si vol agradar, cal que sigui entès a l'acte. Aquest fi l'assoleix si fa servir un llenguatge, per una banda, pur i, per una altra, clar i curt».¹⁶

De la mateixa forma, els gèneres periodístics, tal com es coneixen avui en dia, ja s'utilitzaven en bona mesura als segles XVII i XVIII. D'entrada, en la premsa de l'època moderna es distingeixen clarament dues tipologies: els gèneres informatius i els d'opinió. Cal precisar, però, que en aquell temps no existien conceptes com l'objectivitat i la imparcialitat, més propis del periodisme contemporani, de manera que la informació i l'opinió molt sovint es barrejaven. Ara bé, les diferències entre els gèneres informatius i els d'opinió eren molt evidents, cosa que permet fer-ne una clara distinció.¹⁷

La informació es presentava en dos formats: les gasetes i les relacions. Les primeres contenien un recull de notícies breus i es publicaven setmanalment, mentre que les segones no eren periòdiques i estaven dedicades a un sol tema. Entre els gèneres informatius destacava principalment la notícia, caracteritzada per estar escrita en tercera persona i per prendre una certa distància amb els fets. El redactor, d'aquesta forma, recollia la informació a través de fonts diverses, ja que no havia estat testimoni directe de l'esdeveniment. Un exemple es troba en un fragment d'una notícia publicada a Barcelona sobre el desembarcament de la flota aliada a Mallorca, que va arribar a la ciutat a mitjan octubre del 1706 a través del correu ordinari de València:

Después de la gloriosa expedición que sobre el castillo de Alicante lograron las armas de mar y tierra de los Altos Aliados, hizieron vela los navíos, no tan ufanos con el viento que llevaban, como con los triunfos avian conseguido a favor de nuestro monarca. Y, si bien muchos discurrían su destino, ninguno podía asegurar el rumbo que tomavan, pero por noticias de algunas embarcaciones de que les avían visto en las alturas del mar de Mallorca, caladas las proas azia aquellas piedras preciosas del mar Mediterráneo, se dio por cierto que ivan a galantearles para rendirles. A pocos días se tuvo ya aviso como la isla y real fuerça de Ivisa se sujetó obsequiosa a la obediencia de su legítimo Rey.¹⁸

Un altre dels gèneres informatius era la crònica, que presentava el punt de vista del redactor que es trobava en el lloc dels fets, generalment escrit en primera persona.

16. PEUCER, «Sobre els relats...», pàg. 44-45.

17. Una proposta de marc teòric sobre la premsa publicada a Catalunya als segles XVII i XVIII, així com dels principals gèneres periodístics, es troba a: CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró...*, pàg. 527-535. Sobre l'elaboració del discurs de la premsa en aquell període vegeu també: XEVI CAMPRUBÍ, «La construcció del relat periodístic...».

18. *Noticias de la entrega de la isla y ciudad de Mallorca al suave y legítimo dominio de la Magestad de Carlos III (que Dios guarde), venidas a Barcelona al Excelentissimo Señor virrey y capitán general, el Señor conde Ullefeld, por la estafetilla de Valencia, en 16 de octubre 1706*, BC, F. Bon. 5850.

Sovint, els redactors de les cròniques de guerra eren oficials que havien participat en la batalla. El fragment següent, extret d'una relació publicada a Barcelona l'any 1692, conté una crònica—escrita, molt probablement, per un oficial de l'exèrcit de la Lliga d'Augsburg— que narra la batalla de Steenkerke, que va tenir lloc l'agost d'aquell any prop de Halle, a Flandes, entre les tropes aliades, comandades pel rei Guillem d'Anglaterra, i l'exèrcit francès, a les ordres del duc de Luxemburg:

El mesmo día que llegamos a este campo de Hal [Halle] marchó el enemigo del Desogni [del de Soignies], a donde se hallava, a el de Enguien [Enghien], poniendo su drecha a Estienkork [Steenkerke] y a su izquierda a la cartuja de Herives, la villa de Enguien delante su cuerpo de batalla. Con esta noticia resolvieron su Magestad Británica y el señor duque de Baviera de atacarlos en su campo, no obstante ser tan fuerte y cubierto de desfiladeros, a cuyo efecto marchó a este ejército el domingo a 3 de este, a la punta del día.¹⁹

La crònica s'emprava també per narrar les entrades reials a la ciutat de Barcelona. Aquestes narracions s'acostumaven a incloure en les anomenades *relacions de festes*, que es publicaven amb motiu de celebracions importants. El fragment següent, extret d'una relació que la Generalitat va fer imprimir el 1701 amb motiu del viatge de Felip V a Catalunya, mostra de quina manera el cronista va descriure el moment en què els diputats es dirigien a donar la benvinguda al rei prop de la Creu Coberta, fora de les muralles de Barcelona:

Los deputados y oydores militares y reales iban vestidos con ricas y decentes galas, con encajes de muchas puntas en bollados y al ayre, con las mismas ricas insignias, montados en briosos cavallos vistosamente enjaeznados con variedad de listones, si bien lo principal y que sobresalía en todo el jaez era el color carmesí, conformándose con esto al color de las insignias y armas de su consistorio. Formavan los mismos listones un bien compuesto entretexido con bollados de los mismos que primorosamente abultavan lo vizarro del adorno.²⁰

Pel que respecta a l'opinió, els principals gèneres presents en la premsa moderna van ser l'assaig polític i el manifest, que gairebé sempre eren publicats en forma de pamflets o d'opuscles més extensos. Els pamflets constitueixen el màxim exponent de l'anomenada *guerra dels papers*, que va donar un gran protagonisme a la premsa durant el desenvolupament d'alguns dels grans conflictes que van tenir lloc a final del segle XVII i principi del XVIII, com la guerra dels Nou Anys o la guerra de Successió.²¹

19. *Relación verdadera de la gran batalla que se ha tenido a los 3 de agosto en el campo sobre de Hal, en Flandes, las armas de los aliados contra de las de Francia y toda la nómina de los muertos y heridos de ambos exércitos*, AHCB, B 1692 8è op. 9.
20. *Festivas demostraciones y magestuosos obsequios con que el muy Ilustre y Fidelíssimo consistorio de los deputados y oydores del Principado de Cataluña celebró la dicha que llegó a lograr con el deseado arribo y feliz himeneo de sus Católicos Reyes D. Felipe IV de Aragón y V de Castilla, conde de Barcelona, etc. y Doña Maria Luisa Gabriela de Saboya, que Dios guarde, prospere y en su sucesión eternize*, Biblioteca Universitària de Barcelona (BUB), B-69/5/13.
21. CAMPRUBI, *L'impressor Rafael Figueró...*, pàg. 479-483. En aquest sentit, vegeu també: Maria Teresa PÉREZ PICAZO, *La publicística española en la Guerra de Sucesión*, Madrid, CSIC, 1966, i Rosa ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, Pagès Editors, 2011.

Un producte de consum popular

A Barcelona, a principi del segle XVIII, el preu de venda d'una gaseta era de tres diners, cosa que la feia assequible per a la major part de la població, car per a un treballador aquesta quantitat equivalia a poc més de l'1 % del seu jornal. Aquest preu es constata, per exemple, en un compte que els jurats de Girona van pagar l'any 1708 a Faust Moret i Soler, el seu agent a Barcelona, en el qual, entre altres coses, figuraven diversos pagaments per l'enviament de gasetes. Això, a més, mostra que la circulació de la premsa no se circumscriu únicament a la capital catalana.²²

Les gasetes van ser un producte de consum popular, que, com l'anomenada *literatura de cordill*, es col·locava a les portes de les impremtes i de les botigues dels llibreters, a la vista dels vianants. L'any 1641 l'impressor Jaume Romeu va ser denunciat per la Confraria dels Llibreters de Barcelona per tenir «en la porta una taula parada ab papers volants de pronòstichs, cartas novas —és a dir, notícies— y figuras de sants». Els llibreters argumentaven que, en virtut dels seus privilegis, eren els únics que tenien dret a vendre aquells productes públicament. La polèmica per la venda de notícies és també un indicador de la importància que generava el negoci de la premsa a Barcelona.²³

Fins i tot, com ha assenyalat Albert Garcia Espuche, no és agosarat pensar que els cafès, que es van popularitzar a Barcelona a partir del segle XVII, fossin un lloc de lectura de notícies, com succeïa a Londres: «Pot aventurar-se que els cafès (i les tavernes) de Barcelona eren lloc de difusió de les notícies o «relacions» que es publicaven de manera molt abundant a la ciutat. En aquell ambient força «obert» es devien intercanviar informacions econòmiques o polítiques i probablement s'hi forjaven opinions».²⁴

El consum popular de notícies era possible, entre altres factors, perquè la societat moderna no era, contràriament al que s'acostuma a afirmar, massivament analfabeta. Almenys 1.600 nens procedents de les escoles d'educació primària van participar en una processó que es va fer a Barcelona l'any 1601. Segons es desprèn d'unes ordinations aprovades pel bisbat de Barcelona, «per la bona ensenyansa dels minyons», cap a final d'aquell segle hi havia unes 17 escoles obertes al públic a la capital.²⁵

L'escola pública, a més, no era un fenomen exclusiu de les ciutats més grans. Al segle XVI la figura del mestre de minyons ja era present en nombrosos pobles d'arreu de Catalunya, tant grans com petits. Per posar-ne alguns exemples, l'any 1556 els jurats de la vila de Mataró, argumentant «lo gran bé que redunda de la sciència i el gran mal que redunda de la ignorància», van decidir pagar 10 lliures anuals a un mestre per tal d'«encaminar en lletres als fills de la universitat». El 1574 un total de 35 famílies de Sant Boi de Llobregat van contractar un mestre per educar els seus fills a canvi de donar-li 25 lliures l'any. Segons el fogatge, aquells anys a Sant Boi hi havia 38 cases, la qual cosa significa que pràcticament tots els pares de la vila van optar per escolaritzar els seus fills.²⁶

22. *Llibre d'actes del consell de la ciutat*, Arxiu Municipal de Girona (AMGi), 1708, 17462, f. 38.

23. AHCB, Consellers, Processos, 1642, 1C-XX-104.

24. Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada. Barcelona 1713-1714*, Barcelona, Empúries, 2014, pàg. 112-113.

25. Albert GARCIA ESPUCHE, *La Ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2009, pàg. 398-399.

26. ACA, Notarials, Mataró, 1556-1558, C-3, s. f., 29 de juny de 1556; Jaume CODINA I VILA, *A Sant Boi de Llobregat (segles XIV-XVII)*, Barcelona, Columna, 1999, pàg. 280 i 336.

L'interès per fomentar l'aprenentatge de la lectura entre els nens, fins i tot, entre les famílies amb menys recursos, es constata pel gran consum dels anomenats *llibres de primeres lletres*, coneguts com *beceroles*. L'any 1592 les Corts de Castella van discutir la necessitat de fixar el preu d'aquests llibrets per tal d'evitar el seu encariment. L'argument per implantar la mesura era que «los niños rompen tantas y los que las gastan mas son los hijos de gente pobre».²⁷

A Catalunya el consum *beceroles*, salms, franselms i altres llibres d'ensenyament també era molt elevat. L'impressor Vicenç Surià assegurava en el marc d'un plet a la Reial Audiència que del 1673 al 1676 havia imprès uns 25.000 exemplars d'aquests llibrets. A més, la venda no se circumscribia només a Barcelona, sinó que arribaven als mercats de tot el Principat. En aquell mateix plet, el llibreter Francesc Llopis explicava que havia donat 720 exemplars de salms i *beceroles* a Rafael Figueró, «per aportar-los a la fira de Olot». Un inventari fet a les impremtes i llibreries de Barcelona l'any 1726 va mostrar que aquests establiments acumulaven un estoc format per uns 550.000 exemplars de diversos llibres destinats a l'educació.²⁸

A partir del 1714, després de la caiguda de Barcelona en mans de l'exèrcit borbònic, la premsa catalana va entrar en un lent i progressiu declivi. Josep Texidó, nomenat impressor reial per Felip V, va continuar gaudint del privilegi en exclusiva per publicar gasetes, que en aquell moment eren gairebé sempre reproduccions de la *Gaceta de Madrid*. El poc interès mostrat per Texidó, però, va motivar que l'any 1732 Maure Martí, un altre impressor de Barcelona, sol·licités a les autoritats el permís per publicar gasetes, assegurant que Texidó, «de muchos años a esta parte no imprime ni deja imprimir a otro las gazetas». La súplica presentada per Martí serveix per constatar que a Catalunya la premsa encara estava supeditada a interessos comercials i no a la voluntat de l'autoritat monàrquica.²⁹

En aquest context, la *Gazeta de Barcelona* no va reparèixer fins a mitjan segle XVIII, per bé que es va mantenir, sota la responsabilitat de diferents impressors, fins al 1806. Cal dir que el tombant de segle va viure una expansió de les gasetes per tot el territori, amb l'aparició, per exemple, de la *Gazeta de Gerona*, cap al 1787, o bé de la *Gazeta de Vich*, el 1803, que bàsicament reproduïen les notícies de la *Gaceta de Madrid*. Fins i tot, durant la guerra del Francès, Antoni Brusi, que posteriorment esdevindria propietari del *Diario de Barcelona*, va publicar la *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*, l'òrgan creat per la Junta Superior.³⁰

27. Augustin REDONDO, «Les livrets de lecture (cartillas para enseñar a leer) au XVIIIe siècle: lecture et message doctrinal», dins: Augustin REDONDO (dir.), *La formation de l'enfant en Espagne aux XVIe et XVIIe siècles*, París, Publications de la Sorbonne, 1996, pàg. 89.

28. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s. f., 9 de novembre de 1677 i 25 d'abril de 1678. Un càlcul sobre la quantitat de llibres d'ensenyament contingut en l'inventari del 1726 es troba a: CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró...*, pàg. 523.

29. ACA, Reial Audiència, Registres, 151, f. 142v-143, 3 d'octubre de 1732.

30. GUILLAMET, *Els orígens de la premsa...*, pàg. 45.

Núm. 1.

GAZETA

MILITAR Y POLÍTICA DEL PRINCIPADO DE CATALUÑA.

DEL MARTES 23. DE AGOSTO DE 1808.

CON PRIVILEGIO EXCLUSIVO DE LAS SECRETARÍAS DE LA SUPREMA JUNTA.

PROSPECTO

El espíritu de error y mentira, que forma todo el carácter de los mas viles traidores, jamas vistos sobre la tierra, al mismo tiempo que abusó de la fidelidad y buena fe de España, con increíble ingratitude y felonía, ha llegado á contagiarnos, hasta los Periodicos y papeles públicos. Bien es verdad, que la falta de exactitud, es un efecto de nuestro actual estado, y no de la refinada malicia Francesa. La falta de Correos y comunicacion de nuestras Provincias mutuamente, es la inevitable Anarquía y defecto de una suprema autoridad de la Nación, es la causa que imposibilita la exactitud de las noticias que se publican sin datos fijos. Con todo: La proporcion que hallamos para tener noticias originales de este Principado, en lo Militar Político y Gubernativo, nos empeña á trabajar con mas esperanzas que á otros, en una Gazeta, que aunque reducida, se llene de noticias, tomadas en las fuentes originales de todas las Secretarías, oficinas, y despachos públicos del Principado. A todo esto, se añade, la autoridad de la Suprema Junta, cuyos ilustres miembros reúnen los conocimientos prácticos de todos los Corregimientos y pueblos de Cataluña, que proporcionaran al redactor, todo

Conclusions

El naixement del *Diario de Barcelona* no es pot entendre sense tenir en compte el precedent que va suposar l'aparició de les gasetes i la consolidació, al llarg del darrer quart del segle XVII, de la premsa periòdica a Catalunya. Aquesta comunicació ha servit per mostrar que a l'època moderna existia una difusió periòdica d'informació impresa, adreçada a un públic ampli, nombrós i heterogeni. Les gasetes, en tant que s'elaboraven amb mecanismes de producció periodística semblants als utilitzats als segles XIX i XX constitueixen, al meu entendre, el fonament de la premsa de masses.

A pesar que aplicar conceptes de la societat contemporània a la premsa publicada als segles XVII i XVIII pot semblar anacrònic, cal recordar que alguns historiadors han considerat que el barroc va ser el primer moviment que va utilitzar mecanismes propis de la cultura de masses. José Antonio Maravall, per exemple, defensava que al segle XVI la impremta es va convertir en un instrument molt proper als mitjans de comunicació contemporanis. De la mateixa forma, Peter Burke ha parlat obertament de «política de masses» per referir-se a la gran circulació de pamflets que es va produir a Anglaterra a la dècada de 1640, durant la guerra civil: «Eran los *mass media* de la época y es óbvio que los líderes políticos y religiosos los utilizaron como un medio para influir en el mayor número posible de personas», ha apuntat Burke.³¹

La importància de la premsa de l'època moderna en la història dels mitjans de comunicació ha estat destacada també pel professor Joan Manuel Tresserras, que considera que el periodisme actual és més deutor de les gasetes del segle XVII que no de la premsa diària apareguda a final del segle següent. Segons Tresserras, els primers diaris no deixaven de ser un producte de servei, «mancat d'una mínima noció d'actualitat i amb un discutible sentit de qualsevol funció periodística informativa o d'entreteniment».³²

31. José María MARAVALL, *La cultura del Barroco*, Barcelona, Ariel, 1998, pàg. 223; Peter BURKE, *La cultura popular en la Europa moderna*, Barcelona, Altaya, 1997, pàg. 122.

32. Joan Manuel TRESSERRAS, «Els orígens dels impresos periòdics als Països Catalans», *Periodística*, 5 (1992), pàg. 57-64.